

УСПАМІНЫ, ДЗЁННІКІ, ДАКУМЕНТЫ

АЛЯКСАНДР ІЗБАХ

НА РОДНАЙ ЗЯМЛІ

З роднай беларускай зямлёй звязана ўсё мае жыццё. Там прайшлі мае юнацкія гады. Там вучыўся плаваць у Заходняй Дзвіне. Там, над рэчкай Віцьбай, упершыню прызначыў спатканне. Там працаваў на першых будоўлях, рамантаваў дамы ў рабочых раёнах Віцебска, на Лучосе будаваў у гадавіну Кастрычніка камсамольскі клуб імя Карла Лібкнехта. Там надрукаваў сваю першую рабкораўскую заметку, першыя вершы ў газетах «Вітэбскіе ведомости» і «Юный творец», у вучнёўскім рукапісным часопісе «Прамень з цёмры» і ў камсамольскім друкаваным органе «Малады горад».

Паехаў я з Віцебска ў Маскву на вучобу семнаццацігадовым юнаком. Але сувязь мая з беларускай зямлёй не парывалася ніколі. У маім пісьмовым стале, у запаветнай шкатулцы, заўсёды захоўваецца жменька святой зямлі бацькаўшчыны.

Ішлі гады. Мне давялося ўдзельнічаць у вызваленчым паходзе 1939 года. У Вялікую Айчынную быў у войсках, якія гналі з беларускай зямлі фашысцкіх акупантаў. Моцная дружба праз многія гады звязвае мяне з землякамі—з беларускімі пісьменнікамі Міхасём Лыньковым, Петрусём Броўкам, Максімам Танкам, Аркадзем Куляшовым, Піменам Панчанкам, Эдзі Агняцвет. Пасля, калі стаў прафесарам Літаратурнага інстытута імя Горкага, я, пазнаёміўшыся, палюбіў многіх маладых беларускіх празаікаў і паэтаў.

У планах маіх—напісаць вялікую кнігу аб роднай зямлі. Але гэта—у будучым. Цяпер жа хочацца зрабіць толькі своеасаблівую заяўку на будучую кнігу, расказаць пра некалькі эпизодаў з маіх хаджэнняў па зямлі беларускай.

1. НА СВІТАНКУ ЖЫЦЦЯ

Тысяча дзевяцьсот дваццаты год. Віцебск. Горад жыве трывожным і напружаным жыццём. Фронт зусім блізка. Ваенныя шпіталі перапоўнены параненымі. Гарадскія платы і агароджы штодзённа абклеяюцца велізарнымі зялёнымі плакатамі РОСТА: «Аператыўная зводка», «Палявы штаб Рэспублікі»... Прыклеяваліся плакаты клейстарам з мукі, і здаралася, што на ўскраінах козы з'ядалі і аператыўныя зводкі і загады палявога штаба, і нашы гарачыя, але няўмелыя і наіўныя вершы.

У доме № 27 па Смаленскай вуліцы, дзе месціліся і друкарня, і Віцебскае

губеранскае аддзяленне РОСТА, і рэдакцыя газеты «Ведомости Витебского губервкома», кіпела жыццё. Большасць растаўцаў—зялёныя юнакі, якія толькі-толькі далучыліся да журналістыкі. Прызнаным нашым мэтрам быў паэт-сатырыконец Міхаіл Якаўлевіч Пустынін. Ён быў адназным кіраўніком губеранскага аддзялення РОСТА і стаў у цэнтры ўсіх грамадскіх і літаратурных пачынанняў. На яго строгі суд прыносяў я свае першыя рабкораўскія заметкі, каструбаватыя вершы і фельетоны, накіраваныя супроць акул міжнароднага імперыялізму і супроць мясцовых, тутэйшых бюракратаў і хабарнікаў.

Шчасцю майму не было межаў, калі мой першы, адрэдагаваны Пустыніным, вершаваны фельетон быў надрукаваны на старонках «Ведомостей». Мне было тады пятнаццаць гадоў, і я ўжо бачыў наперадзе зіхатлівыя вяршыні Парнаса.

Але вершы мы пісалі звычайна ў святы, а ў будні памагалі мясцоваму друку, выпускалі інфармацыйныя насценныя бюлетэні, наладжвалі вусныя, жывыя і светлавяя газеты, арганізавалі тэатральныя прадстаўленні (апошнія не ўваходзіла ў комплекс растаўскай работы, гэта была наша, віцэская, ініцыятыва).

Нядаўна, разбіраючы свае архівы, я знайшоў плакат, які нагадаў мне тыя далёкія, цяжкія і незабыўныя дні юнацтва: «Галоднаму брату! Заўтра, 14 жніўня, выйдзе спецыяльная газета «Галоднаму брату», што выпускаецца ў якасці суботніка мясцовымі журналістамі і саюзам паліграфічнай вытворчасці. Цана газеты з шасці старонак—2000 рублёў. У нумары будуць змешчаны артыкулы, апавяданні, вершы і заметкі т.т. Варэйкіса, Пустыніна, Мерліна, Армая, Кубікава, Ізбаха і інш. Нумар будзе прадавацца ва ўсіх тэатрах, кіёсках і на вуліцах. Увесь збор ад продажу гэтай газеты паступіць у фонд дапамогі галадаючым Паволжа».

Мы, маладыя, лічылі сябе вопытнымі палітыкамі і нават стратэгамі, у сваіх артыкулах, што друкаваліся ў бюлетэнях РОСТА, пагражалі Дуанкарэ, Керзону, накідваліся на Носке, Шэйдмана і на ўвесь Другі Інтэрнацыянал.

Аднойчы адбылася падзея, якая крыху астудзіла нас. Чырвоная Армія падыходзіла да аднаго з невялічкіх гарадоў Беларусі. Не чакаючы афіцыйнага паведамлення, мы выпусцілі бюлетэнь, што «нашы войскі занялі горад М». Бюлетэнь ужо быў расклеены, калі нас выклікалі да члена Рэўваенсавета фронту І. С. Уншліхта. Пустыніну нездаровлася, і таму пайшлі яго намеснікі—І. П. Абрамскі і я. Нам ужо мролася падзяка Рэўваенсавета за сапраўдную аперацыйнасць.

Рэўваенсавет размяшчаўся ў былым губернатарскім доме. Уншліхт сядзеў у велізарным кабінце былога губернатара. Ён, відаць, быў дужа ўражаны, убачыўшы на парозе кабінета двух бязвусых юнакоў—паўнамоцных прадстаўнікоў мясцовай прэсы.

— Спяшаецца, маладыя людзі,—сказаў ён сурова.—Самі бераце за нас гарады...

Пэўна, кіраўнікі мясцовага друку былі вельмі збянтэжаныя, бо Уншліхт не мог стрымаць усмешкі:

— Ну, што з вамі зробіш! Пастараемся апраўдаць вашы прагнозы. Аднак надалей—не спяшайцеся.

Больш мы не бралі гарадоў раней за доблесную Чырвоную Армію...

Бюлетэні РОСТА выпускаліся ў кожным павеце—у Полацку, Сянно, Оршы, Невелі, Гарадку, Лепелі, Дрысе. Яны былі і вялікія, на дзве старонкі, і зусім маленечкія—з насоўку. Друкаваліся на тоўстай абгортачнай паперы і на тонкай папяроснай усіх колераў, але выходзілі рэгулярна, замяняючы мясцовыя перыядычны друк. Вакол іх гуртаваўся рабкораўскі і селькораўскі актыў.

А на Саборнай плошчы Віцэбска і ў гарадскім тэатры мы рэгулярна выпускалі светлавяя і вусныя газеты. Гэта былі нават не газеты, а своеасаблівыя тэатралізаваныя альманахі. Тэатр заўсёды быў перапоўнены.

Памятаю адну такую газету, прысвечаную трохгадоваму юбілею Кастрычніка. Спачатку Іосіф Міхайлавіч Варэйкіс, старшыня губвыканкома і член ВЦВК, чытаў перадавы артыкул на палітычную тэму. Пасля быў артыкул на мясцовыя тэмы. Потым—разнастайная міжнародная інфармацыя, тэлеграмы РОСТА (інфар-

мацыйным аддзелам у нас загадваў стары журналіст С. Мерлін). Урэшце (і гэта было ключавым матэрыялам газеты)—ілюстраваны фельетон. На дыяпазітывах была намалёвана гісторыя змагання Чырвонай Арміі з інтэрвентамі і белагвардзейцамі. На экране з'яўляліся карыкатурныя партрэты Дзянікіна, Мамантава, Краснова, Карнілава. Вершаваныя подпісы да малюнкаў чытаў аўтар—Міхаіл Пустынін.

Ён стаў на сцэне і не бачыў экрана. Ведаючы нумары дыяпазітываў, ён чытаў, не азіраючыся на экран.

И вот на сцену в этот миг
Геройски вылетел комбриг!—

натхнёна крычаў Пустынін на ўсю залу (тады мікрафонаў яшчэ не было). Нечакана ў зале выбухнуў рогат: замест камбрыга ўвесь экран займала тоўстая постаць Дзянікіна.

— Не той дыяпазітыў!—пачуўся з-за сцэны шэпт рэдактара.

Але дыяпазітыў заела. Ён не вылазіў з рамкі. І тады ўсе ў зале ўбачылі, як велізарнае (на экране) лязо нажа выкалупае з рамкі царскага генерала.

Пустынін не збянтэжыўся. Ён чытаў далей:

Вот потрясатель всех основ—
Разбитый нами ген. Краснов.

І зноў смех. Аўтар упэўнены, што гэта натуральная рэакцыя залы на яго вершы. Але з-за сцэны зноў злавесны шэпт.

— Уніз галавой... Уніз галавой...

І зноў нож механіка выкалупае з рамкі генерала, які з'явіўся на экране дагэры нагамі.

Нарэшце, надыйшла мая чарга. Я выйшаў на сцэну і пачаў чытаць:

Три года... Как гордо звучит это слово!
Три года... Как гордо звучит этот звук!
Три года прошло, и сегодня мы снова
Справляем наш праздник мозолистых рук.

Мне здавалася, што ўся зала замерла, захапіўшыся сілай і мелодыйяй гэтых радкоў.

Три года... Как гордо звучит это слово!
Три года... Как гордо звучит этот звук!—

«майстэрскім» рэфрэнам пачаў я наступную страфу. І ў гэты час з бакавой ложы пачуўся прыглушаны бас Міхаіла Якаўлевіча Пустыніна:

— «Три года»—два словы, а не адно...

У зале зарагаталі. У мяне пацямнела ўваччу. Але верш я дачытаў усё ж да канца і пакінуў сцэну пад гром воплескаў...

Асабліва ганарыліся мы тэатрам рэвалюцыйнай сатыры, створаным пры аддзяленні РОСТА. Заснавальнікам яго і мастацкім кіраўніком быў Пустынін. На сцягу тэатра было напісана:

Со ступеньки на ступеньку
Не катитесь вы к былому,
К дням неволи и тоски,
Не живите помаленьку.
А живите по-большому,
Как живут большевики.

Мы складалі сатырычныя скетчы, камедыі, інсцэніроўкі, фельетоны. Усё гэта было сумбурнае, прымітыўнае, часта наіўнае, але затое ніхто не мог сказаць, што без маладога запалу. Энтузіазму, всеялосці, бадзёрасці нам было не пазычаць. Са сваім тэатрам мы ездзілі па клубах, па чырвонаармейскіх часцях. Нас ведаў увесь горад.

Вось на грузавіку, які, здавалася, разваліцца на чарговай калдобіне, мы ўязджаем у рабочы пасёлак. Перад намі—доўгі барак. Самаробная драўляная эстрада. Мы хуценька расстаўляем немудрагелістыя дэкарацыі і падываем за-слону. Сотні глядачоў сустракаюць нас гулам воплескаў і воклічаў. На сцэну мы выязджаем, асядлаўшы дзеркачы. Выязджаем пад мелодыю нашага баявога маршу:

Пусть развеселым задирой
Будет наш Теревсат!
Пусть искрометной сатирой
Клеймит он тех, кто хочет назад!
Мы победим скуку серую—
Веруем в то горячо!
Мы с нашей радостной верою
Мётлы возьмем на плечо!

Венікі-дзеркачы ў нашых руках былі не проста дзеркачы: мы вымяталі з нашага жыцця розны бруд і нечысьць...

2. ВЫЗВАЛЕНЧЫ ПАХОД

Амаль два дзесяткі гадоў прайшло з тае пары, як я пакінуў Беларусь. І вось я зноў на роднай зямлі. У вайскавай форме. Сярод байцоў, што ідуць вызваляць Заходнюю Беларусь...

15 верасня 1939 года многіх ваенных пісьменнікаў выклікалі ў ПУР. Загадам начпура мы былі мабілізаваны ў армію, атрымалі абмундзіванне і адпаведныя накіраванні ў дзеючую армію. Група пісьменнікаў выехала на Украіну, група — у Беларусь.

У «беларускую» групу ўваходзілі: Уладзімір Лугаўскай, Яўгені Далматоўскі, Барыс Левін, Сямён Кірсаў, Аляксандр Твардоўскі, Ілья Фрэнкель, Арон Эрліх, Уладзімір Лідзін і аўтар гэтых радкоў. Усе мы сталі палкавымі і батальён-нымі камісарамі, інтэндантамі першага і другога рангаў, старшымі палітрукамі. Размеркавалі нас па армейскіх газетах.

Уладзімір Лугаўскай (самы важны сярод нас — тры шпалы ў пяціліцах), Аляксандр Ізбах (дзве шпалы) і Яўгені Далматоўскі (адна шпала) прыязджаюць на месца прызначэння — у Смаленск. Тут пахне порахам. Адрозна ж уключаемца ў жыццё акруговай ваеннай газеты «Красноармейская правда». Мы ўжо ведаем, што рыхтуецца ўрадавы загад аб пераходзе польскай граніцы, каб вызваліць з-пад белананскага прыгнёту і не пакінуць пад нямецка-фашысцкім працоўных Заходняй Беларусі і Заходняй Украіны. Разам з сябрамі-журналістамі рыхтуем баявы нумар газеты. Нумар не можа выйсці без песні, без маршу нашых войск.

Лугаўскай і Далматоўскі зачыняюцца ў рэдактарскім кабінце, а праз гадзіны дзве мы ўжо спяваем (праўда, пакуль што на ўласную мелодыю) новую песню:

Мы идем за великую Родину
Нашим братьям по классу помочь.
Каждый шаг, нашей армией пройденный,
Прогоняет зловещую ночь.
Белоруссия родная,
Украина золотая,
Ваши вечные границы
Мы штыками оградим.
Наша армия могуча,
Мы развеем злую тучу,
Наших братьев зарубежных
Мы врагу не отдадим.

Яна сустракаецца ўсеагульнай ухвалай. Толькі рэдактар сумняваецца, ці мож-на называць немцаў «ворагамі».

— «Заклятая сябры»,—пад агульны смех заўважае Лугаўскай.

Пасля некаторых спрэчак тэкст зацвярджаецца.

А Лугаўскай, праяўляючы вышпаператыўнасць, напісаў ужо і верш-зварот да байцоў Беларускага фронту (ужо не акругі, а фронту):

...Час пробил, час пробил, час пробил, друзья!
Встают народы СССР—единая семья—
За братьев кровных, дорогих, за села, нивы их,
Настал победы светлый час, давно желанный миг...

Мы даведваемся, што ў нашым распараджэнні будзе цэлы цягнік—паходная рэдакцыя і друкарня. Ён ужо гатовы і ў любы час можа рушыць да граніцы. У Мінску да нас далучацца беларускія пісьменнікі, нашы даўнія сябры—Пятрусь Броўка, Пятро Глебка, Міхась Лынькоў. Настрой цудоўны, баявы. Падцягнуты, «увесь у шпалах», Уладзімір Лугаўскай ходзіць па Смаленску, як камандарм.

Загад, нарэшце, атрыманы. Лугаўскай, Ізбах і Далматоўскі «выкідваюцца» наперад (цягнік пойдзе толькі праз дзень). На досвітку нас падкінуць на аўтамашыне да граніцы. Адтуль—разам з войскамі. Калі абдудцацца гэтая гістарычная падзея—яшчэ невядома. Гэта яшчэ ваенная тайна. Але кожны з нас (пад суровым сакрэтам) ведае, што гэта будзе ў ноч з 16 на 17 верасня.

Значыць, на досвітку. У рэдакцыі нам падрыхтаваны паходныя ложка. Але хто будзе спаць такой ноччу?

Утрох, знемагаючы ад цяжару ваеннай тайны, ідзем у Дом Чырвонай Арміі вярэраць. Можа быць, апошні раз у мірных абставінах. На вуліцах байцы, лейтэнанты, капітаны, маёры пацыва вітаюцца з «палкоўнікам» Лугаўскім (так называлі яго ўсе, хоць ён быў фактычна інтэндантам першага рангу). Ён адказвае ім паблажліва, не вымаючы з рота доўжкі.

Свабодных столікаў у рэстаране няма. Падсаджваемся да нейкіх лейтэнантаў. Раптам яны падхопліваюцца. Што такое? Каго яны вітаюць? Няўжо нас, Лугаўскаго? Азіраемся. Да нашага століка падыходзіць маёр-велікан у лётчыцкай форме з дзвюма Зоркамі на грудзях. З дзвюма Залатымі Зоркамі. У твая гады двойчы Героя Савецкага Саюза сустрэць—ого! Гэта, несумненна, «іспанец». Першая Зорка—за нейкі бой пад Мадрыдам ці Гвадалахарай, альбо Уэскай, дзе загінуў наш Матэ Залка—генерал Лукач. А другая Зорка?

Знаёмімся хутка. Так, маёр ваяваў у Іспаніі. Так, ён ведаў генерала Лукача. Другая Зорка? За Халхін-Гол. Маёр—праслаўлены лётчык Грыцавец. Ён толькі што з Крамля. Увесь свіцідца ад пшасця. У Далматоўскага ўжо гатовы прысвечаны яму экспромт. А Лугаўскай не зводзіць з героя вачэй.

Завязалася гаворка. Пра Іспанію, пра баі, пра сяброў баявых, пра тое, што мае неўзабаве адбыцца. Лугаўскаго просяць пачытаць вершы. На хвіліну я заміраю ад страху—каб хаця ён не прачытаў «нелегальнага» новага марша.. Не, ён чытае сваю любімую «Песню пра вецер», пасля—«Большавікам пустыні».

Раптам Грыцавец, які з захапленнем слухаў Лугаўскаго, спяхмурнеў—нібы замаркоціўся.

— Што з вамі, маёр?—спытаў я ціха.

— Так, глупства. Быццам прадчуванне нейкай бяды. Не звяртайце ўвагі...

А праз нейкі час мы даведаліся, што той ноччу двойчы Герой Савецкага Саюза маёр Грыцавец загінуў у выніку няшчаснага выпадку на Аршанскім аэрадроме...

На досвітку мы ўжо імчаліся па Смаленскай шапы—праз Беларусь, праз родны мой Віцебск—да граніцы. Надыходзіў новы дзень. 17 верасня 1939 года.

«Дзень і ноч бясконцыым патокам ідуць танкі, браневікі, цыстэрны, батарэі, тачанкі, пантоны, зенітныя кулямёты, коннікі, пяхота, мотамехчасці, абозы, абозы, абозы,—пісаў Лугаўскай у сваім паходным дзённіку.—Вялікая армія Савецкага Саюза рушыць калонамі сталі па дарогах Заходняй Беларусі. Ужо звычай-

ся з захапленнем і здзіўленнем народа, які бачыць войска сваіх братоў магутным, забяспечаным чудаўнай тэхнікай. Але ўсё-такі — кожнае новае радаснае слова, кожны здзіўлены вопыт з натоўпу напаўняе сэрца гордасцю».

...Мы імкліва прасоўваліся наперад на спадарожных машынах, даўно адарваўшыся ад сваёй франтавой рэдакцыі, якая асталася за савецкай граніцай (ужо за былой граніцай): трэба было мяняць восі паравозаў і вагонаў, прыстасоўвацца да заходнееўрапейскай каляі. Карэспандэнцыі свае ў «Красноармейскую правду», «Правду» і «Красную звезду» мы пасылалі з рознымі аказіямі.

Мы ўступілі ў маленькае мястэчка Плісы і тут уздзельнічалі ў першым мітынгу. За трыбуну быў танк. Выступалі старая, з маршчыністым тварам жанчына, муж якой быў закатаваны ў турмах Пінскага, хударлявы старшына-танкіст і... «палкоўнік» Лугаўскай. Манументальнага «палкоўніка»-паэта сустракалі і праводзілі гулам апладысmentaў.

І зноў — наперад. Дарога на Вільню.

Свае рэчавыя мяшкі мы пакінулі ў глыбокім тыле, прадатэстатаў не мелі, а таму на другі дзень крыху прагаладаліся.

Спыніліся ў Глыбокім. Зайшлі ў дом, дзе месцілася дэфензіва. У шафе ляжала дзесяткі два наручнікаў, гумовыя дубінкі, металічныя бізуны, нейкія бляшанкі і... паўбохана ржанага чэрствага хлеба.

Лугаўскай доўга разглядаў наручнікі. Ён нават узяў пару іх з сабой, кінуў у машыну, якую мы ахрысцілі «Антылопа». Кінуў, не звважаючы на пратэсты Далматоўскага, які сцвярджаў, што кожны лішні грам цяжару «Антылопе» смяртэльны.

Сямёна Кірسانава, які напярэдадні далучыўся да нашай групы, зацікавіў хлеб. Зрэшты, апетыт узгарэўся ва ўсіх.

— Відаць, атручаны — змрочна сказаў Лугаўскі.

— Каб нам сюды сабаку, далі б яму пакатытаваць, — заўважыў Кірसानаў.

— Бяжы, пашунай, — кінуў Далматоўскі.

— Баязлівец у карты не гуляе, — падсумаваў я.

З сілай разламаўшы хлеб на кавалкі, мы апетытна з'елі яго. Хлеб, відаць, атручаны не быў, бо ніхто з нас не памёр.

Але пакуль мы з ім валаводзіліся, часць з якой мы ехалі, была ўжо далёка наперадзе. А тут раптам пачулі трывожны дзіцячы галасок:

— Пан палкоўнік, усе вашы жалезныя пабішлі, а ў лесе хаваюцца польскія ўланы. Цяпер яны могуць вас акружыць.

Мы насцярожыліся. Вочы Лугаўскага пацямнелі. Пракаўтнуўшы апошнія хлебныя крошкі, ён сказаў сваім густым басам:

— Дзякуем, хлопчыкі! Ты сапраўдны Гаўрош! Ты будзеш нашым разведчыкам. Хлопцы, трэба займаць кругавую абарону.

Сямён Кірसानаў беспаспяхова спрабаваў перазарадзіць свой ТТ, а я больш за ўсё баяўся таго, што зараз ён нас перастраліе.

Але трывога была дарэменная. Неўзабаве падышлі нашы танкісты, і мы, пагрузіўшыся ў «Антылопу», уключыліся ў іх баявы строй.

Памятаю старадаўні Мірскі замак, пабудаваны ў XV стагоддзі. Мы прыехалі ў гэты напаўразбураны (яшчэ з часу Напалеона) замак глыбокай ноччу. У акне ніжняга паверха свяціўся агеньчык. Рамантычна настроены Лугаўскай выказаў думку, што там хаваюцца, пэўна, нейкія шляхціцы, і, прапанаваўшы ўзяць замак штурмам, сам з пісталетам у руцэ ўзначаліў нашу баявую групу.

Але ў замку аказалася наша сапёрная рота. І камандзір роты, тэхнік другога рангу, напаў нас, скалелых і галодных, гарачым і моцным часам. І Лугаўскай чытаў вершы...

Памятаю, як праязджалі Навагрудак, радзіму Міцкевіча, і Уладзімір, засяроджаны, задумнены, расказваў нам пра жыццё і творчасць вялікага польскага паэта, сябра Пушкіна.

Памятаю сход інтэлігенцыі ў Гродне, дзе савецкія афіцэры (Уладзімір Лідзін і я) прачыталі ўражаным гродзенскім урачам, настаўнікам, інжынерам лекцыі пра творчасць Генрыха Сянкевіча і Элізы Ажэшкі, а палкоўнік Лугаўскай натхніна чытаў вершы Адама Міцкевіча.

У Брэсце сустрэліся з Аляксандрам Твардоўскім, які быў прыкамандзіраваны да арміі камкора Васіля Іванавіча Чуйкова, пазней праслаўленага героя бітвы на Волзе. У рэдакцыі армейскай газеты адбыўся імправізаваны літаратурны вечар. Лугаўскай чытаў «Смерць Шыманскага», Далматоўскі — «Песню пра сястру» «Гарадок Далматоўшчыны», Твардоўскі — «Учора і сёння».

Начавалі ўсе ў рэдакцыі, на вялізнай кучы трафейных сцягоў.

Назаўтра выехалі далей — на Варшаву.

Тут, за Бугам, у лесе каля вёскі Яблонь, мы сталі сведкамі аднаго з нямногіх баёў з панскімі афіцэрамі і жандарамі, які вёў батальён капітана Малышава. У гэтым баі былі паранены: памочнік Малышава — старшы лейтэнант Вілонаў, лейтэнант Бабічаў, загінуў малодшы камандзір, камсамалец Грачухін. Гэта, па сутнасці, быў першы сапраўдны бой, які нам давялося бачыць. Колькі іх было пасля, крыху пазней! І ўсё ж ніколі не забыць таго першага...

Я паслаў нарыс «Подзвіг капітана Малышава» ў «Правду».

На шашы паміж Беластокам і Седлецам, паблізу гарадка Мендзіжац, адбылася ў нас яшчэ адна памятнае сустрэча.

Ля самага горада нам перагарадзіў дарогу конны раз'езд. Камандзір раз'езда спыніў каня каля самай машыны, і мы пазналі... лейтэнанта Барыса Гарбатава. Барыс саскочыў з каня, і Лугаўскай прыняў яго ў свае магутныя абдымкі. Высветлілася, што Гарбатаў быў не карэспандэнтам, а баявым камандзірам палкавой разведкі. Ён ішоў паперадзе арміі Чуйкова, першым заходзячы ў вёскі і гарады.

Аднак часу на гаворку не было. Барыс зноў ускочыў у сядло і паймчаў паперадзе сваіх коннікаў. А мы паехалі ў Седлец. Тут нас чакала яшчэ адна, не занатаваная ў вайсковых летатыхах, падзея.

Мы сядзелі ў штабе камандзіра дывізіі Нанцавога, у памяшканні мясцовага банка, калі раптам у пакой забег устрывожаны ад'ютант і вышаліў:

— Таварыш камандзір дывізіі! Немцы!

У нас быў загад ісці да Віслы, да Варшавы — там была наша дэмаркацыйная лінія. Адкуль жа тут немцы, на паўдарозе ад Буга да Віслы?

Яны зайшлі чоткім ваенным крокам, два маёры ў мундзірах шэра-мышынага колеру, ускінулі рукі ў фашысцкім прывітанні. Мы моўчкі сядзелі за вялікім банкаўскім сталом.

Адзін з іх, падаючы старэйшаму сярод нас па чыне — «палкоўніку» Лугаўскаму, палічыўшы яго за камандзіра дывізіі, — пакет, даволі чыста сказаў па-руску: — Мы атрымалі новы загад. Новае пагадненне. Дэмаркацыйная лінія будзе не па Вісле, а па Бугу.

На пакеце вялікімі літарамі было напісана: «Галоўнаму камандаванню рускай арміі».

Камандзір дывізіі штосьці шапнуў Лугаўскаму, і той на чыстай нямецкай мове сказаў:

— У нас няма такога загаду, панове афіцэры. Мы астаёмся на месцы.

Нямецкія маёры збянтэжыліся. Урэшце, адзін з іх, калечачы рускія словы, прамовіў:

— Перадайце гэты пакет на ваша камандаванне ў Брэст. Мы чакаць.

І немцы выйшлі.

— Таварышы карэспандэнты, — звярнуўся да нас камандзір дывізіі. — У вас цудоўная машына. Прашу вас неадкладна завезці гэты пакет камандуючаму арміяй, у Брэст.

І вось мы вяртаемся ў Брась. Лугаўскай беражліва трымае на катках пакет. Адчуваем сябе гістарычнымі асобамі. Парашменцірлімі. Партул б на нас цяпер у Саюзе пісьменнікаў! Далматэскі сацір, машыну, быццам на міжнародных аўтаралі.

Усе трое, абмінуўшы райаўблэнска дзержупага, заходзім у кабінет камкора. Васіль Іванавіч Чуйноў са здзіўленай глядзіць на нас. Лугаўскі моўчкі ўручае пакет. На яго твары—уведамленне значнасці хітрасці Чуйноў барэ пакет і гаворыць нам спалоўна, вельмі спакойна, вядта не спакойна:

— Можце быць свабодныя, таварышы камандзіры...

Мы, абянтэжарыя, патрыстуджаныя, расчараваныя, паварочваемся хто як і выходзім, так і не даведаўшыся, што было ў тым «гістарычным» пакцеце...

Пасля концы з нас расказваў пра тое ла-рэзавому. А зусім індаўны в выгадуў гэты эпизод жаршалу Чуйнову. Ён вельмі смяяўся і шыкадаў, што не пазнаваўся тды з Лугаўскай.

Але самае дзіўнае ў гэтым, што плямечкі маёр, які ўручыў тады Лугаўскаму пакет (арміята, сета толькі адна з жоржэй, прэўды, не з боспадстаўшэска), быў той самы Крабс, які праз пяць з паловай гадоў, будучы пачальнікам генеральнага штаба сухашных войск Германіі, прымандуў на КП генерала арміі Чуйнова да маўляцца ад капітуляцыі.

Вось якія дзіўныя надзіраніцы на фразаных шпітах-дарогах...

А назабаве мы сядзелі на якіхсьці прэправітчыым хутары і пісалі асабою карэспанданцыям «Граніца на зямлю».

Матэрыялы пра вывадзены падох у Заходняю Беларусь, займаюць жэгалыні апака у нашым архіве. А пра кіпачыліны дні я пісаў шкыт у «Правду», «Красноармейскую правду», «Красноармейскую правду». Цяпер узяліні староні майго паходжаса дэяніка в тут, адык, не магу. Таму пралануў тавэ Чуйноў тоды нечымі эпизодаў: пра павод і сустрачы там у жывіні перамажнага сажына.

Вялікае жыццё

Дэпутат Народнага Сходу Сяргей Прылціц, рыхтаўся да дэкладу ад характары дзяржаўнай улады ў Заходняй Беларусі. Рымбокай ноччу ён сядзеў у будынку былага ваяводства за сталом, перабіраў паперы, лістаў. Часам адкладваў ручку, надзідаўся і на стала і хадзіў ла пакоі. Прагадвалася ўсё яго такое нароткае і такое цяжыве жыццё.

З васьмі гадоў Сяргей Прылціц, сын селяніна, ляскаў нольвату, парабываў разам з Сянькам, старэйшым братам...

**З поўным тэкстам дакумента можна
азнаёміцца ў бібліятэцы**